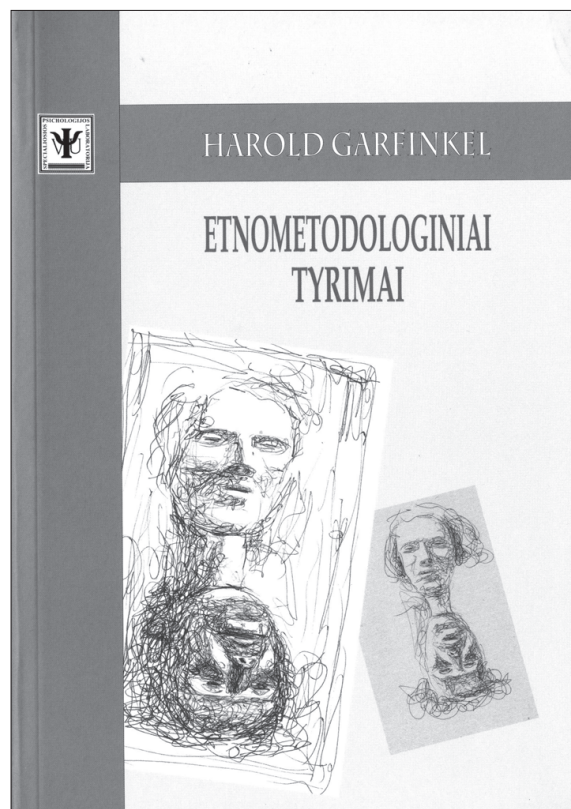

Liutauras Kraniauskas

Etnometodologija lietuviškai, arba *Oh, Harold, mon amour!*¹

2001 metais teko peržvelgti humanitarnių ir socialinių mokslų verstinių knygų leidybos konkurso „Atviros Lietuvos Knyga – 2001“ rezultatus. Sociologinės literatūros skaitytojus ir vartotojus turėjo nudžiuginti gera žinia – greitai laiku pasirodys keturi solidūs ir klasikiniai socialinės teorijos tekstai lietuvių kalba: E. Saido *Orientalizmas*, J. Colemano *Socialinės teorijos pagrindai*, Z. Norkaus *Max Weber ir racionalus pasirinkimas* ir H. Garfinkelio *Etnometodologiniai tyrimai*. Kaip aktyvus tokios literatūros vartotojas iškart pasidaviau lengvai erotizuotai euforijai ir fantazijai – norėjosi pirštais paliesti ką tik iš spaustuvės paimtos knygos faktūrą, ranka pajusti knygos svorį, visa galva pasinerti į netikėtus ir simpatiškus samprotavimus, džiaugtis viršelio spalvų gama ir gal net išgirsti, kaip pats Haroldas Garfinkelis taisyklinga ir raiškia lietuvių kalba dėsto savo mintis...

Bet būtent šis vardas – Haroldas Garfinkelis – labai greitai nuslopino įsivaizduojamo ir laukiamo apdūjimo pojūtį, o jo vietą užėmė kitos emocijos – nuostaba ir nerimas. Jas sti-

muliaavo du klausimai. Visų pirma buvo smalsu išsiaiškinti, kaip į konkurso būdu atrinktų verstinių knygų sąrašą pateko *Etnometodologiniai tyrimai*? Ir antra, kas prašnekins dar gyvo sociologijos klasiko tekstą lietuviškai?

¹ Apie knygą: Garfinkelis, Haroldas. 2005. *Etnometodologiniai tyrimai* (iš anglų kalbos vertė Algimantas Valantiejuš). Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija. i-xxvi, 257 psl.

Garfinkelis ir Lietuva (iki 2001): mylėti ar skaityti?

Kodėl Garfinkelis? Akivaizdu, kad į šį klausimą aiškiausiai atsakytų konkurso komisija. Tačiau nekompetentingi ne-komisijos nariai savo sociologinėje vaizduotėje, à la *Bourdieu*, komisijų darbą supranta kaip skirtingų interesų grupių susikirtimo lauką (pavyzdžiui, kaip empirinių tyrimų praktikų ir socialinės teorijos mylėtojų arba VU, VDU, KTU ir KU sociologų ginčą, kieno sociologija yra geresnė, šiuolaikiškesnė, „kietesnė“, kurios prielaidos pagrįstesnės ir kas teikia daugiau įsivaizduojamos naudos įsivaizduojamai visuomenei) bei norą užvaldyti kuo didesnę dalį materialių resursų (t. y. pinigų, skirtų vertėjams, konsultantams, vadybininkams ir leidėjams) savo kultūrinio kapitalo arba pozicijos įtvirtinimui. Kitaip sakant, išversta ir atspausdinta knyga tampa materialia diskurso išraiška ir dominavimo resursu, o kuo daugiau vienos intelektualinės tradicijos knygų, – tuo lengviau dominuoti diskurse. Pats verstinio teksto atsiradimo faktas ir jo kopijų išplitimas sukuria materialias prielaidas lengviau išsismelkti kultūros industrijos pagalba platinamoms idėjoms, atsirasti simpatijoms šios konkrečios teorinės minties tradicijoms ir perimti jos siūlomas mąstymo struktūras.

Šių svarstymų kontekste klausimą „Kodėl Garfinkelis?“ norisi truputį pakoreguoti. Kas buvo tas asmuo, kuris šitaip žavėjosi Haroldu Garfinkeliu ir etnometodologija Lietuvoje iki 2001 metų bei sugebėjo įrodyti Atviros Lietuvos fondo Leidybos programos komisijai šio teksto svarbą? Kokį intelektualinį svorį lietuviškos sociologijos diskurse turėjo

Etnometodologiniai tyrimai, kaip klasikinis sociologijos tekstas, kai buvo paskelbtas verdiktas „Būtina išversti į lietuvių kalbą“? Ir kas jį skaitė, svarstė, komentavo, kritikavo etnometodologinius rašinius?

Klausimai gana keblūs, retoriški ir intymūs. Paradoksalu, kad lietuviškuose sociologiniuose tekstuose (bent jau iki 2001-ųjų) neįmanoma aptikti nei vienos nuorodos į H. Garfinkelio tekstą ar kritinės pastabos. Bet beveik visa Lietuvos sociologų bendruomenė atpažįsta H. Garfinkelį, kaip gyvą klasiką ir keistosios sociologijos atmainos pradininką.

Vargu ar pažintis su juo ir etnometodologija buvo tiesioginė, t. y. kantri originalaus teksto ir jo reikšmių studijavimo procedūra, apsunkinta įmantrių lingvistinių rašymo-skaitymo-vertimo vingrybių. Tokia etnometodologijos studijų pastanga greitai būtų išsidavusi komentaru ar diskusiniu straipsniu Lietuvos akademiniuose žurnaluose. Labiau tikėtina, kad mūsų galvose H. Garfinkelio vaizdinį, kaip simbolinę bei reikšmingą sociologijos panteono figūrą, atpažįstamą ir gerbiamą, įtvirtino amerikietiški vadovėliai bei sovietmečių publikuotos kritinės buržuazinės sociologijos apžvalgos. Nei vienas sociologijos teorijos vadovėlis neišsiverčia be nuorodų į *Etnometodologinius tyrimus*: trumpai perpasakojamos pagrindinės idėjos, pristatomos svarbiausios sąvokos, struktūriškai reziumuojami sudėtingi teoriniai išvedžiojimai, kas palengvina sociologų, kaip specifinės literatūros vartotojų, dalį bei pažintį su klasikais.

Visiškai suprantu, jog nekuklu norėti, kad visi sociologai būtų skaitę klasikinius tekstus. Dažnai skaitomų tekstų ratą apibibrėžia ne

smalsumas, bet ir organizacinė aplinka (pavyzdžiui, dėstomi kursai ir jų tikslai, arba tai, kokią informaciją reikėtų suteikti studentams) bei pragmatiniai sumetimai (pavyzdžiui, svarstymai, ar šio teksto idėjos leis pagrįsti socialinio tyrimo projektą, kurį mie lai finansuotų valstybinės institucijos bei struktūriniai Europos fondai).

Apie 2000-uosius metus H. Garfinkelui ir etnometodologijai Lietuvoje galėjo simpatizuoti tik labai siauras ratas žmonių – trys ar keturi sociologai, besidomintys socialine teorija bei fenomenologine sociologija². Intuityviai spėčiau, nors ir galiu klysti, kad tai buvo Aleksandras Dobryninas (Vilniaus universitetas), intensyviai besidomėjęs Alfredo Schützo socialine teorija bei fenomenologine sociologija, Algimantas Valantiejus (tuomet dirbęs Klaipėdos universitete), imlus absoliučiai visoms XX amžiaus vidurio ir pabaigos socialinės teorijos atmainoms, Vylius Leonavičius (Vytauto Didžiojo universitetas), prisiekęs simbolinio interakcionizmo gerbėjas, bei keli sociologijos ar filosofijos doktorantai (o gal doktorantės) iš VDU ar VU. Nors ir negalėčiau nei vieno iš paminėtų sociologų pavadinti etnometodologijos fanatiku ir netgi suabejočiau, ar jie buvo skaitę originalų *Etnometodologinių tyrimų* tekstą, būtina pripažinti šių žmonių indėlį formuojant tuometinės (ir dabartinės) lietuviškos sociologijos profilius (o gal ir grimasas?..). Tikrai nenustebčiau, jei jie būtų įtakoję reikšmin-

giausio H. Garfinkelio teksto atsidūrimą ALF remiamų verstinių knygų sąrašė.

Bet keisčiausia tai, kad konkursą knygos vertimui laimėjo ne sociologų ar filosofų gildijos, o Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija. Ir būtent šis faktas, kad klasikinį sociologinį tekstą užsimojo išversti amato broliai iš *asmenybės pažinimo ir transformavimo* cecho, t.y. psichologai, vertė pirminę nuostabą keisti ilgalaikiu nerimu.

Garfinkelis ir Lietuva (2001–2005): suprasti ar išversti?

O nerimauti (ir džiaugtis) buvo dėl ko. 2001–2005 m. ALF Leidybos programos rezultatai buvo matomi vis akivaizdžiau. Kasmet knygynuose pasirodydavo apie 30–40 verstų knygų, skirtų socialinių ir humanitarinių mokslų mylėtojams. Galima buvo pasidžiaugti ir išversta sociologijos klasika (Durkheimio, Weberio, Giddenso, Goffmano kūriniais), ir naujesnėmis sociologijos studijomis.

Labiausiai erzino ir trikdė nevykę vertimai, netikslus bei atsainus reikšmingų sociologinių sąvokų vartojimas, ypač iš anglų kalbos išverstuose tekstuose. Labiausiai iš tokių nesėkmių įsiminė tradicinės marksistinės sociologijos terminijos vertimas, kur vertėjas net nesuprato, kad verčiami žodžiai turi beveik šimtmetį formuotas reikšmes. Šitaip – iš anglų kalbos – marksistinės sąvokos „base“ (liet.

² Gana keistas sutapimas, bet būtent 2001 metais, dar iki ALF sprendimo paviėšinimo, ant mano stalo gulė *Etnometodologinių tyrimų* kopijavimo mašina padaryta kopija, kurią laikinai paskolino fenomenologine filosofija besidominti doktorantė. Tuo metu tekstas į akiratį pateko dėl paūmėjusio susidomėjimo interseksualumo problematika. Mane domino ne etnometodologija kaip savita sociologinė tradicija, bet tik vienas knygos skyrius – interseksualaus asmens Agnes studija. Nepamenu, kokias emocijas tada sukėlė skaitymas, bet teko tikrai susierzinti, kai pritrūkiau kelių „atšviestų“ lapų iš knygos vidurio.

bazė) ir „superstrucutre“ (liet. *antstatas*) buvo išverstos kaip „pamatas“ ir „superstruktūra“. O perskaičius verstą amerikiečių sociologo-kriminologo Davido Matza knygą *Nusižengiamumo srovėje (Delinquency & Drift)*, ilgai teko pykti ir keikti vertėją.

Lietuviškuose teorinės literatūros vertimuose akivaizdžiausiai atsiskleidė Durkheimo ir Parsonso aprašytos visuomenės institucijų diferenciacijos bei specializacijos pasekmės: vertėjui priklauso versti tekstus, o sociologui – pažinti visuomenę. Kitaip sakant, jei esi profesionalus vertėjas, tai turi puoselėti techninį požiūrį į vertimą: verti taip, kaip parašyta; naudojiesi tais žodiniais resursais, kuriuos teikia Bronislovo Piesarsko anglų-lietuvių kalbų žodynas; verti greitai, nes laikas – pinigai. O pinigų norisi vis daugiau.

Brokas dažniausiai atsiranda nežinant konteksto, diskurso ir kalbinių žaidimų bei intelektualinių susirėmimų dėl sąvokų specifikos. Vertėjų iš anglų kalbos net negalima kaltinti dėl broko, nes ne jų reikalas rūpintis teorinėmis sąvokomis. Jie rūpinasi stiliumi ir gramatika. O jei esi profesionalus sociologas, turi kurti mokslinę produkciją gimtąja arba anglų kalba. Pastovus naujumo ir produktyvumo siekis mokslinėje veikloje (modernistinės ideologijos atšvaitas) paprasčiausiai izoliuoja daugelį sociologų nuo adekvaus sociologinės terminologijos perkėlimo į lietuvių kalbą.

Profesionalaus užsienietiško teksto vertimas į lietuvių kalbą jokiose mokslo administravimo ir vadybos lentelėse, fiksuojančiose mokslinės produkcijos išdirbį, net nepamínėtas. Nors vertimas pareikalauja žymiai

daugiau laiko ir intelektualinės įtampos nei konferencijos pranešimo ar rinkos tyrimo atlikimas, tai, geriausiu atveju, gali būti laikoma tik „užklausinės“ veiklos rezultatu. Todėl nekeista, kad dar neturime nusistovėjusio sociologinio žodyno, nes jo formavimą visuomenės institucijų diferenciacija ir specializacija patiki tiems, kam susidūrimas su sociologiniu tekstu anglų kalba ir sociologija apskritai yra atsitiktinis, metus trunkantis projektas.

Situacija primena liaudiškas patarles – vertėjai gražiai ir taisyklingai verčia, bet ne visada viską supranta. O sociologai, kurie dažniausiai daug ką supranta, neverčia, nes neturi rašymo įgūdžių ir sunkiai valdo stilius. Aišku, kaip ir būdinga liaudiškiems pasisakymams, situacija nėra tokia baisi – turime ir puikių verstinių tekstų.

Bet, grįžtant prie H. Garfinkelio *Etnometodologinių tyrimų* ir 2001-ųjų metų, nuogaštavimų dėl vertimo kokybės būta ne be pagrindo. Jau pats originalus tekstas yra nelengvas galvosūkis grynakraujams anglakalbiams. Beveik dvi eilutes užimančios sąvokos – į vieną sunkiasvorį sąstatą sujungti žodžiai, cementuojami horizontaliais bei pasviraisiais brūkšniais – greitai išgąsdina normalius-visuomenės-narius-ir-kalbos-vartotojus ir sukelia sumišimą. Esu visiškai įsitikinęs, kad Blogiausios anglų kalbos rašybos konkurso (*Bad English Writing Award*) organizatoriai, kurie žurnale *Philosophy and Literature* už baisiausių stilių pirmosiomis vietomis yra apdovanoję tokius socialinius teoretikus, kaip Judith Butler, Fredricą Jamesoną, Homi K. Bhabhą bei Roy'ų Bkaskarą, galėtų pelnytai

pirmą vietą skirti Haroldui Garfinkeliui. Jei net patys sociologai kai kada spjaudosi dėl jo stiliaus ir tekstų nesuprantamumo, tad ko reikėjo tikėtis iš nežinomų (bent jau tuo metu) ir atsitiktinių lietuvių vertėjų.

Taip, 2001 metais vertėjo laukė gana daug lingvistinių spąstų ir nemalonumų. Kaip vieną tokios keblios mįslės pavyzdį galima ap tarti H. Garfinkelio sąvoką *account*. Vado vėlyje *Sociologijos teorijos* (2005) galima at rasti Vyliaus Leonavičiaus parašytą tekstą „Etnometodologija“. Čia sąvoka *accounts* buvo išversta kaip *apskaičiavimai* ir *ataskaitos* (psl. 266). Sunku pasakyti, ar vertimas yra tinkamas, nes žodžio *apskaičiavimas* vartoseną gana aiškiai suponuoja racionalų skirtingų alternatyvų įvertinimo procesą ir turi matematinę atspalvį, o žodis *ataskaita* leidžia įsivaizduoti subordinacijos santykį galios struktūroje.

Šią sąvoką V. Leonavičius iliustravo kasdienės situacijos aprašymu, kur studentas stengiasi paaiškinti profesoriui neišlaikyto egzamino priežastis bei pateikia ataskaitą. Aprašyme studentas bando įtakoti profesorių ir sukurti įtikinamą pasakojimą. Kitaip sakant, studentas naudoja manipuliacines strategijas siekdamas tikslo: reikia apgauti profesorių taip, kad jis iš tikro patikėtų studento pasakojimu. Tokį elgesį galima greičiau sieti su racionaliu pasirinkimu, kur sukurtas racionalaus pasakojimas pagrindžia studento veiksmą kaip geriausią sprendimą.

Manychiau, kad H. Garfinkelis gana kritiškas tokio (matematizuoto) racionalaus veiksmo ir aiškinimo schemas atžvilgiu (žiūrėkite paskutinį knygos skyrių), todėl galima

būtų diskutuoti su V. Leonavičiumi dėl sąvokos *apskaičiavimas* vartosenos, kaip ir dėl iliustracijos apie studento pasiaiškinimą tinkamumo. Gal, etnometodologijos požiūriu, geriau būtų klausti, kodėl studentas turi aiškintis, o dėstytojas – reikalauti pasiaiškinimo egzamino neišlaikymo atveju, o ne tada, kai egzaminas išlaikomas puikiai? O klausimas studentui egzamino metu „Kodėl jūs apskritai atėjote ir laikote egzaminą? Kodėl aš turiu klausytis tai, ką jūs man pasakojate?“ jau nuskambėtų garfinkeliškai.

Etnometodologinių tyrimų vertėjas Algimantas Valantiejus pasiūlė kitokį sąvokos *account* vertimą. Visur tekste ji pavirto *atskaita* (*atskaitingumas*, *atskaitingas* ir pan.). Reikia pripažinti, kad toks lietuviškas atitikmuo turi visiškai kitokį atspalvį, nei V. Leonavičiaus pasiūlytas vertimas. Pirma, čia nublanksta subordinacijos vaizdinys (niekam nereikia *atsiskaitinėti* ar teikti *ataskaitos*). Antra, sąveikos narys veikia kažkokioje sistemoje, kuri turi atramos (*atskaitos*) taškus, leidžiančius nariui suvokti šią sąveikos sistemą.

A. Valantiejaus dėka sulietuvintomis H. Garfinkelio lūpomis galima būtų pasakyti, kad etnometodologijos kūrėjas domisi „procedūromis, kurios daro kasdienio bendravimo aplinkas „*atskaitingomis*“... Kai aš (Garfinkelis) kalbu apie *atskaitomybę*, mano suinteresuotumas yra nukreiptas į tam tikrus dalykus. Turiu mintyse tai, kas matoma-ir-referuojama, t.y. tinkama nariams kaip situacinės stebėjimo-ir-pasakojimo praktikos“ (psl.7).

Nežinau, ar net toks sąvokos *account*, kaip *atskaitos*, vertimas yra geriausias. Gal gali-

ma buvo atrasti paprastesnį sprendimą? Galvoju, kad H. Garfinkelis vartoja sąvoką *account* kaip geriausią lingvistinį sprendimą vienu žodžiu įvardinti du skirtingus procesus – suvokimą ir paaiškinimą. Etnometodologijos akiratyje yra sąveikos nariai, kurie bando suvokti ir paaiškinti, kas vyksta. Sąveikauti – tolygu sakyti, kas vyksta. Kitaip sakant, etnometodologų teigimu, mes kuriame sąveikas taip, kaip jas pasakojame. *Suvokti ir paaiškinti* šį suvokimą yra tolygūs dalykai, o situacijos suvokimas yra lingvistiškas jos įvardijimas. Kadangi suvokimas visada vyksta lingvistinėje struktūroje, gauname įdomų derinį: *suvokimas = paaiškinimas*. Tad lietuvių kalboje, kaip šnibžda intuicija, privalėtume ieškoti būtent tokio hibrido atitikmens. Nors ant liežuvio galo sukasi žodis „suprasti“, bet bijau, kad tiek V. Leonavičiaus, tiek A. Valantiejaus griežta kritika šį siūlymą greitai sumaltų į miltus.

Kadangi iki 2005 rugsėjo mėnesio nežinojau, kas triūsia prie H. Garfinkelio knygos vertimo, tikrai nerimavau dėl lietuviško teksto kokybės. Ar vertėjas įstengs pajusti visas lingvistines vingrybes ir jas sėkmingai perteikti? Kaip bus išverstos teorinės sąvokos ir kokie bus pasiūlyti lietuviški atitikmenys?

2005 m. pabaigoje keturių metų nežinią ir probėgšmais pasireiškiantį nerimą pakeitė kiti jausmai. Kaip tikras vartotojas galėjau džiaugtis naujai įsigyta preke. Džiugino ne tik faktas, kad ant stalo guli dar vienas klasikinis sociologijos tekstas – H. Garfinkelio *Etnometodologiniai tyrimai*, bet ir tai, kad jį sėkmingai bei profesionalai išvertė geras kolega Algimantas Valantiejus.

Sociologijos klasika: tekstas ar tekstai?

H. Garfinkelio knygą *Etnometodologiniai tyrimai* sudaro 8 straipsniai, parašyti per 12 metų laikotarpį, ir vienas priedas – komentaras, papildantis penktąjį knygos skyrių. Keturi knygos tekstai parašyti paties H. Garfinkelio, jie buvo publikuoti anksčiau. Likę – paruošti bendradarbiaujant su kitais autoriais, dažniausiai su psichiatrais. Gali būti, kad dėl šios priežasties kiekvienas knygos skyrius yra gana savarankiškas tekstas: sunku aptikti teminių bendrumą, žengiamo į labai viena nuo kitos atitolusias sociologijos šakas – teisės sociologiją, medicinos sociologiją, mokslo sociologiją, sociologinių tyrimų metodų problematiką.

Knygos skyriai savotiškai atskleidžia paties H. Garfinkelio mokslinės karjeros niuansus ir dalyvavimą įvairių fondų finansuojamuose tyrimų projektuose, kurie verčia ieškoti labai praktinių ir pragmatiniams tikslams skirtų atsakymų bei kreipia mokslininko veiklą į gana nuobodoką visuomeninio gyvenimo aprašymą. Tačiau net ir tokiose situacijose, kurios iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti nykios socialinės teorijos požiūriu, H. Garfinkelis sugeba atrasti savo *amplua* ir kiekvieną tyrimams skirtą dolerį investuoti į klasikinės etnometodologijos pamatų formavimą.

Mano manymu, marga knygos kompozicija lėmė ir nevienodą atskiros knygos skyriaus likimą. Vieni jų gali būti pagrįstai laikomi sociologijos klasika, nes yra išpopuliarinti vadovėlinių nuorodų, kritinių diskusijų ir komentarų, o kiti – užmirštais našlaičiais, kuriuos užgožė kitų skyrių populiarumas.

Žemiau pateikiu savotišką knygos skyrių reitingą, kur, be jokių abejonių, nebuvo išvengta šališkumo.

Tikroji klasika

1. Pirmoji vieta reitingo lentelėje atitenka pirmajam knygos skyriui „Kas yra etnometodologija?“. Šis skyrius yra svarbiausias, nes, kaip sako pavadinimas, kiekvienas savarankiškai gali sužinoti, ką pats H. Garfinkelis vadina etnometodologija. „Čia vartojamas „etnometodologijos“ terminas apibūdina indeksinių išraiškų ir kitų racionalių praktinių veiksmų požymių – kaip atsitiktinai įgyvendinamų organizuotų ir įgudusių kasdienio gyvenimo praktikų – tyrimą. Šios knygos tekstai apibrėžia tokį įgyvendinimą kaip suinteresuotą reiškinį“ (psl. 15-16). Šią citatą galima būtų papildyti ir knygos „Pratarmės“ žodžiais: „Jų tyrimas susijęs su užduotimi, kurios paskirtis – suprasti konkrečios, įprastos narių veiklos metodus, leidžiančius analizuoti praktinius veiksmus, praktines aplinkybes, įprastą socialinių struktūrų pažinimą ir praktinį sociologinį protavimą...“ (psl. 1).

Būtent pirmasis knygos tekstas bando suteikti likusiems skyriams bendrą jungtį – conceptualų karkasą – ir apima daug nuorodų į kituose knygos skyriuose aprašytus eksperimentus. Šį tekstą ir jo ištraukų teko gan dažnai sutikti socialinės teorijos studijoms skirtuose skaitinių rinkiniuose. Todėl manyčiau, kad pirmasis skyrius pelnytai gali džiaugtis populiarumu ir karaliaujančia pozicija sociologiniame diskurse. Jis bus skaitomas.

Mano asmeniniame populiarumo sąrašė šis tekstas yra trečioje vietoje.

2. Antroji vieta – tekstas apie populiarius H. Garfinkelio eksperimentus su savo studentais. Tai antrasis skyrius „Kasdieninės veiklos rutininių pagrindų tyrimai“, kur, mano nuomone, pateiktas unikalus patarimas sociologijos dėstytojams, kaip užimti studentus ir kaip išnaudoti jų darbą dėstytojui reikalinga linkme. Tiesiog priversk studentus teroruoti jų aplinkos žmones bei gadinti savo santykius su tėvais.

Kiekvienas sociologijos vadovėlis, kur bent vienu žodžiu bandoma užsiminti apie etnometodologiją, neatsispiria pagundai perpasakoti situacijas, kaip H. Garfinkelio studentai priversdavo nejaukiai pasijusti savo artimuosius, šeimos narius ar netgi nepažįstamus žmones laužydami konvencines kasdienio bendravimo taisykles. Būtent šie eksperimentai – įkyrus klausinėjimas „Ką tu turi omeny, sakydamas tai ir tai?“, bandymas pasijusti nuomininku savo paties namuose, siekis per daug arti prikišti veidą prie pašneko vo veido, privalomas derėjimasis dėl iš anksto nustatytos kainos – suteikia sudėtingiems H. Garfinkelio fenomenologiniams samprotavimas žaismingumą. Skaitant šį skyrių dėmesį užburia atliktų eksperimentų ataskaitos, studentų komentarai ir išgyvenimų atpasakojimai. Tiesiog jauti, kad nori perskaityti daugiau ir daugiau. Smalsu gi, kaip tie studentai gadino savo artimųjų nervus ir kantrybę...

Vienu žodžiu, skaityti gana smagu, todėl jį skaitys naujos sociologų kartos. O mano populiarumo sąrašė šis tekstas yra ketvirtas.

3. Bronzos medalis atitenka penktajam knygos skyriui „Interseksualiojo“ asmens ly-

ties statuso keitimas ir valdymas“, arba įžymiajai Agnes studijai. Skyrius parašytas kartu su psichiatru Robertu J. Stolleriu. Šį tekstą, kuris yra pats didžiausias ir užima beveik ketvirtadalį visos knygos, lydi priedas – beveik trijų puslapių citata iš R. J. Stollerio knygos *Gender Identity* ir trumpas paties H. Garfinkelio komentaras.

Aprašoma tai, kaip H. Garfinkelis bei jo kolegės kalbasi su interseksualių asmeniu, kuris buvo auginamas kaip berniukas, bet tuo metu gyveno kaip moteris, ir, siekdamas visapusiško moteriškumo įtvirtinimo, atliko chirurginę lyties pakeitimo operaciją. Tekstas labai išsiskiria iš kitų knygos skyrių. Jei kituose straipsniuose daug dėmesio skiriama naudojamo tyrimo metodo aprašymui, pavyzdžiui, kaip atrenkami pacientai gydymui arba labai detali eksperimentuotojo ir subjekto pokalbio transkripcija, šiame tekste rasime tik nedideles užuominas į tai, kad buvo atlikti interviu (apie 70 valandų įrašo). Tačiau neaišku, kaip buvo atlikinėjami šie interviu, kaip įrašinėjami pokalbiai, kokia klausimų seka ir pan.

Savotišką intrigą šiam skyriui suteikia ne tik tema – kaip savo identitetą bando valdyti interseksualus asmuo, – bet ir faktas, kad visas Los Andželo Kalifornijos universiteto psichiatrijos ekspertų kolektyvas buvo mikliai apdumtas Agnes, kuri suklautojo interseksualumo požymius. Kitaip sakant, H. Garfinkelis buvo apgautas, o šį apgaulės faktą jis sužinojo *Etnometodologiniams tyrimams* jau patekus į spaustuvę. Bandydamas reabilituoti savo reputaciją, etnometodologijos kūrėjas sugebėjo parašyti tik minėtą ko-

mentarą bei pasižadėti, kad greitai laiku parašys naują tekstą apie Agnes. Tačiau tęsinio neteko sulaukti...

Nors tekstas apie Agnes yra labai ankstyvas sociologinės (etnometodologinės) seksualumo ir lyčių studijos pavyzdys, jis susilaukė daugiau dėmesio tik devintojo dešimtmečio pabaigoje, pradėjus populiarėti vadinamoms *queer theory*, arba nenormatyvinės lyties bei seksualumo studijoms. Būtent paskutinio XX a. dešimtmečio sociologų diskusijos sukūrė šiam tekstui jo kultūrinį kapitalą.

O mano sudarytame populiarumo sąrašė jis užima garbingiausią vietą, neužleisdamas populiarumo niekam kitam.

Beveik klasika

4. Ketvirtą vietą būtų galima skirti paskutiniam knygos skyriui „Racionalūs mokslinės ir sveiko proto veiklos bruožai“. Drįsčiau teigti, kad tai mokslo sociologijos tekstas, kuriame H. Garfinkelis daugiausiai pagarbos atiduoda Alfredui Schützui ir jo fenomenologinei sociologijai bei duoda impulsą plėtotis sociologinėms studijoms apie rutininę mokslo laboratorijų veiklą ir mokslinių žinių atsiradimą.

Šiame skyriuje H. Garfinkelis aptaria mokslinių racionalumo tipų taikymo galimybes kasdienio gyvenimo veiksmui sprendžiant socialinės organizacijos klausimus bei bandant priimti sprendimus. Dabarties kontekste, kai daugelis biurokratinių organizacijų ieško racionaliai sutvarkytų socialinės organizacijos modelių, pavyzdžiui, kaip gerai ir efektyviai (racionaliai) sutvarkyti studijų procesą Lietuvos kolegijose, H. Garfinkelio išvada skamba negailestingai: „<...> Mokslinio ra-

cionalumo tipai gali būti panaudojami tik kaip neefektyvūs idealai, taikomi veiksams, kurie vadovaujasi kasdienio gyvenimo prielaidomis... Taigi mėginti šiuos požymius įtvirtinti arba griežtinti asmens paklusimo jiems sąlygas kasdienėje aplinkoje – tolygu išryškinti beprasmišką asmens veiksmo aplinkos pobūdį ir dauginti padrikus sąveikos sistemos bruožus“ (psl. 254).

Kadangi dažnai tenka atsidurti būtent tokiose situacijose, kai tavo kasdienei veiklai bei aplinkai bando primesti išorinių ekspertų racionaliai parinktą veiksmo ir organizacijos modelį ir dažnai tenka stebėti minėtą „beprasmiškumą“ bei „padrikumą“, šis tekstas mano populiariausiųjų sąrašė puikuojaši antroje vietoje.

5. Penktoje vietoje – „Įprastas socialinių struktūrų žinojimas: neprofesionalus ir profesionalus faktų nustatymas bei dokumentinis interpretavimo metodas“. Tai tekstas apie vieną iš H. Garfinkelio eksperimentų su studentais, kurie konstruoja faktus interpretacijos dėka. Straipsnyje labai gražiai pademonstruota, kaip empirinė medžiaga (pokalbių išklotinės) paverčiama teorinėmis išvadomis apie paties interpretacijos proceso vyksmą. Vėliau eksperimentas ir etnometodologinės įžvalgos perauga į platesnio užmojo sociologinių tyrimų metodologijos kritiką, sutapatinančią sociologinio pažinimo pastangas su sveiko proto veikla.

Kritiškas H. Garfinkelio požiūris į 60-ųjų sociologijos vąjų puoselėti mokslinę sociologiją, matematinius modelius ir statistinio pagrindimo schemas gali susilaukti simpatijų, tačiau dabarties kontekste jis skamba truputi senamadiškai. Šeštojo dešimtmečio radika-

lizmas po keturiasdešimties metų nebeatrodo toks radikalus.

Nepopuliari ir nežinoma klasika

6. Šeštą vietą galima suteikti skyriui apie prisiekusiųjų teismo veiklą – „Kai kurios tinkamo sprendimo taisyklės, rodančios, ką gerbia prisiekusieji“. Tai teisės sociologijos tekstas, nes aptariamas teismo procesas ir tai, kaip prisiekusieji atranda teisingą sprendimą. Čia H. Garfinkelis palieka savo pamėgtas aplinkas – psichiatrijos skyrius bei medicininės klinikas – ir žengia į teismo rūmų užkulisius.

Nuorodų į šį tekstą niekada nebuvo sutikęs, nes nesu teisės sociologijos gerbėjas ar žinovas. Tad galiu suklysti, priskirdamas jį nepopuliarių tekstų sąrašui. Bet perskaitęs šį skyrių pastebėjau, kad holivudinius filmus apie teismo procesus pradėjau žiūrėti truputi kitaip ir atidžiau. Tiesiog pradėjau lyginti H. Garfinkelio suformuluotą prisiekusiųjų veiklos modelį su menine jų reprezentacija amerikietiškoje kine.

7. Paskutine vieta populiariosios sociologijos sąrašė dalijasi du tekstai: „„Geri“ organizaciniai elementai, lemiantys „blogus“ klinikos įrašus“ ir „Metodologinis kiekybinių atrankos kriterijų taikymo ir atrankos įgyvendinimo psichiatrinėse ambulatorijos klinikose pagrįstumas“. Straipsniai atsirado siekiant efektyvesnio psichiatrijos klinikų administracinio darbo organizavimo (t.y. supaprastinimo) – kas turėtų būti fiksuojama paciento ligos aprašuose, kokia informacija apie pacientą yra nebūtina, kaip pacientai turėtų būti atrenkami gydymui. Tačiau iš šių tyrimų plaukiančios etnometodologinės įžvalgos yra

taip užkapstytos smulkaus techninio tyrimo proceso aprašymo, kad jos nublanksta ir nebetenka savo žavesio. Skaitydamas greitai suvoki, kad pirmame knygos skyriuje „Kas yra metodologija?“ jau viskas buvo reziumuota, ir vargu ar šiuos „techninius“ skyrius norėtų dar kartą nuosekliai perkaityti. Gal čia ir slypi jų nepopuliarumo priežastis...

Knyga apie etnometodologiją ar etnometodologinis eksperimentas?

Pirmą kartą imantiems į rankas *Etnometodologinius tyrimus*, rekomenduočiau neskubėti. Tai yra tekstas, skirtas ne kiekvienam, ir be išankstinio pasirengimo jį įveikti bus gana sunku. Skaitytojas greitai susierzins, nes vadovautis H. Garfinkelio samprotavimais – nelengva. Tokią būseną tekdavo ne kartą išgyventi ir pačiam. Knygos sakinių konstrukcijos, neįprastai plačios apimties sąvokos, viename sakinio dalių ir sinonimų lavina tikrai nebūdinga įprastam sociologiniam tekstui, kuriuos tekdavo skaityti anksčiau. Nuosekliai skaitydamas tekstą ne kartą pagalvodavau, kad senasis H. Garfinkelis ir toliau atlieka savo etnometodologinius eksperimentus: šį kartą ne su savo studentais, bet su skaitytojais – laužo taisykles, kelia jiems nerimą, susierzinimą, pasipiktinimą.

Tie, kurie dažniausiai linkę iškart kibti į originalaus teksto taršymą, turėtų keisti įpročius. Pirmiausiai reikėtų perskaityti bent ke-

lis apžvalginius tekstus apie etnometodologiją apskritai. Apšilimui ir pirmai pažinčiai galima pradėti nuo Vyliaus Leonavičiaus parašyto elementaraus vadovėlinio teksto „Etnometodologija“, kurį atrasite *Sociologijos teorijoje* (2005). Žymiai rimtesniam susidūrimui su etnometodologijos klasika parengia knygos vertėjo Algimanto Valantiejaus, sugėbėjusio įveikti šį nelengvą kūrinių lietuvių kalbos padargais, tekstas „Haroldas Garfinkelis, etnometodologija ir matomų, tačiau nepastebimų reiškinių tyrimai“, kurį rasite *Etnometodologinių tyrimų* pradžioje. Džiugu, kad kritinės ir apžvalginės pastabos atsirado būtent knygos pradžioje, o ne pabaigoje. Jos tikrai palengvina daugelio etnometodologijos sąvokų supratimą originaliaame tekste.

Taip pat rekomenduotina perskaityti ir paties H. Garfinkelio parašytą „Pratarmę“. Ji vėliau kompensuos jai skirtą laiką mažesne susierzinimų doze skaitant pirmuosius knygos skyrius. Na, o jei skaitant sociologijos klasiką jums kils klausimų, į kuriuos negalės atsakyti jokios kritinės apžvalgos, atsakymų galite pasiteirauti paties Haroldo. Būdamas 89-erių, jis vis dar konsultuoja studentus Los Andželo Kalifornijos universiteto Sociologijos katedroje bei dalyvauja egzaminų komisijose. Rašykite jam elektronines žinutes adresu garfinkel@soc.ucla.edu arba skambinkite telefonu +310-825-3328. Gal jums nusišypsos laimė ir senasis etnometodologijos vilkas...

Gauta: 2006 10 30

Pateikta spaudai: 2006 11 29

Sociologijos katedra,

Klaipėdos universitetas

Minijos g. 153, LT-93185, Klaipėda

El. paštas: liutas@klaipeda.lt